

Телеком Србија

Предузеће за телекомуникације а.д.

Београд, Таковска бр. 2.

ФУНКЦИЈА ЗА ПРАВНЕ ПОСЛОВЕ

Број:

Датум: 15. 6. 2017. године

22 3924/1-2017

Република Србија
Регулаторна агенција за електронске
комуникације и поштанске услуге
Београд

БРОЈ: 1-03-34900-10/17-2

ДАТУМ: 16-06-2017



Република Србија

РЕГУЛАТОРНА АГЕНЦИЈА ЗА ЕЛЕКТРОНСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ
И ПОШТАНСКЕ УСЛУГЕ

ПАК 106306 11103 Београд

Палмотићева бр.2

ПРЕДМЕТ: Јавне консултације о Извештају о анализи veleпродајног тржишта широкопојасног приступа (тржиште 5)

Поводом јавних консултација објављених на званичној Интернет страни Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге 17.5.2017. године, у вези са Извештајем о анализи veleпродајног тржишта широкопојасног приступа (тржиште 5), износимо следеће коментаре и сугестије.

Према подацима Републичког завода за статистику (у даљем тексту РЗС) јавно објављених у публикацији „Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2016“ која је јавно доступна на интернет страни РЗС <http://www.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/25/89/ICT2016s.pdf>, од укупног броја домаћинстава у Р. Србији који имају широкопојасни приступ Интернету, на крају 2016. године 45,5 % домаћинстава је тај приступ остваривало путем DSL технологије, а 45,3 % путем кабловског интернета (слика 1). У прилог наведеном иде и информација објављена на сајту Ратела (http://www.ratel.rs/информације/новости.82.html?article_id=1919) да 1,66 милиона корисника користи услуге кабловских оператора, тј. да две трећине домаћинстава користи услуге кабловске телевизије, дакле има приступ кабловској инфраструктури, што је географски распрострањеније него што је распрострањеност VDSL мреже Телеком-а Србија, из разлога који ће касније у тексту бити образложени.

Анализом ових података РЗС у трогодишњем периоду (2014, 2015, 2016. година) могу се извести три закључка која стање на малопродајном тржишту широкопојасног приступа интернету **описује значајно другачије него што је то анализом РАТЕЛ-а учињено:**

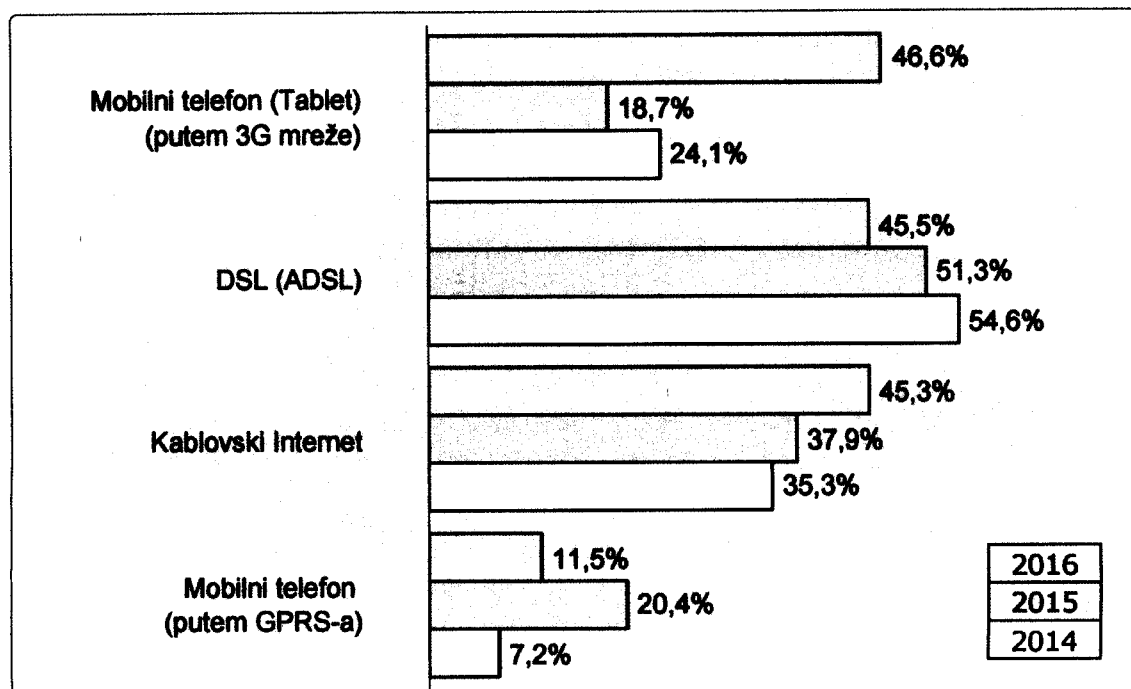
1. Широкопојасни приступ интернету путем DSL технологија је на крају 2016. године готово изједначен са приступом преко инфраструктуре кабловских оператора.
2. Присутан је трогодишњи тренд значајног раста кабловског Интернета и тренд пада тржишног учешћа DSL приступа интернету.
3. Значајан раст приступа интернету путем мобилних мрежа.

G. Matavulj
V. Trnavor

16. 6. 2017. m

Слика 1

Graf. 1.10. Tip internet konekcije



57,8% domaćinstava u Srbiji ima širokopojasnu (*broadband*) internet konekciju

Тренд значајног раста учешћа кабловског интернета не изненађује јер је неколико последњих година дошло да значајног проширења оптичке и HFC инфраструктуре кабловских оператора у условима када су обавезе наметнуте само једном учеснику на тржишту широкопојасног приступа интернету („Телеком Србија“ а.д.).

У анализи малопродајног тржишта дистрибуције медијског садржаја из септембра 2016. године, на страни 13. слика 3. PATEЛ је дао податак да је тржишно учешће кабловског оператора СББ 46%, а тржишно учешће његовог највећег конкурента Телеком-а Србија 21%, искористио да закључи да ће се ово тржиште кретати у правцу успостављања делотворне конкуренције, што је било довољно да се ово тржиште ослободи претходне регулације. У готово идентичној ситуацији, податак из Анализе тржишта широкопојасног приступа (страна 18. слика 3.) о тржишном учешћу водећих оператора у 2015. години на малопродајном тржишту широкопојасног приступа Интернету (46% Телеком Србија, 21% СББ, иако је ова расподела доведена у сумњу имајући у виду податке РЗС) је искоришћен као аргумент за показивање доминације тражње за ADSL приступом Интернету у малопродаји, што онда изискује тражњу за овим начином приступа у veleпродаји. Није потребно посебно истицати да је према подацима РЗС тражња за DSL приступом и тражња за кабловским приступом изједначена па је оправдан и закључак да је изједначена и тражња за овим начинима приступа у veleпродаји.

Све горе наведено доводи до закључка да PATEЛ једну технологију (DSL) и једног оператора („Телеком Србија“ а.д.) доводи у неравноправан положај, уз образложење да еквивалентна veleпродајна услуга кабловских оператора није економски исплатива за власнике тих мрежа. Није познато на основу које анализе и који veleпродајни модел је разматран када је изведен закључак да veleпродајна услуга кабловских оператора није исплатива.

На страни 25. Анализе закључено је да мобилни приступ Интернету не представља супститут услузи широкопојасног приступа Интернету преко xDSL технологије.

Наводимо да је овакав закључак у директној супротности са закључком Комисије за заштиту конкуренције у испитном поступку концентрације учесника на тржишту, која настаје стицањем непосредне контроле привредног друштва Serbia Broadband - Srpske kablovske mreže d.o.o., над привредним друштвом Interaktivne kablovske objedinjene mreže - I.KOM d.o.o.

Наиме, Комисија за заштиту конкуренције је у поменутом испитном поступку, односно у решењу бр. 6/0-03-01/2017-26 од 13. марта 2017. године, установила релевантно малопродајно тржиште пружања услуге широкопојасног приступа интернету и у ово релевантно тржиште производа/услуга укључила и мобилни интернет који се остварује путем наменског (USB) модема. У диспозитиву поменутог решења се наводи следеће: „Интернет путем наменског (USB) модема је по својим карактеристикама и ценама веома сличан интернету који се остварује путем других технологија дистрибуције. Наиме, увидом у тарифне пакете мобилних оператора, уочава се да је као и код осталих технологија дистрибуције, приступ интернету неограничен, али је у зависности од пакета лимитиран брзином преноса. Максималне брзине преноса су ограничене потрошеним саобраћајем, које се у зависности од пакета и оператора крећу од 7,2 до 100 Mb/s. Конкретно, мобилни оператор VIP од 2016. године нуди пакет „кућни нет“ који по својим карактеристикама и цени се може у потпуности сматрати заменљивим у односу на остале технологије дистрибуције интернета. У првом пакету „кућни нет“ могуће је повезати до 32 уређаја, уз неограничен пренос података и брзину од 10/2 Mb/s. На основу претходно наведеног, Комисија сматра да не постоје значајне разлике у погледу функционалности између фиксног и мобилног широкопојасног интернета путем наменског (USB) модема, као и да приступ интернету путем наменског (USB) модема може представљати замену, а не допуну фиксном широкопојасном приступу“.

Тренутно у понуди мобилног оператора VIP је и услуга „кућни нет 3“ у оквиру које се нуди широкопојасни **неограничени** приступ интернету на брзинама 40/6 Mb/s по цени од 1699 дин. и ова врсте понуде ће сасвим сигурно бити праћена и од друга два мобилна оператора (односно 4 ако се узму и обзир и 2 MVNO оператора).

На ово се може додати и податак о покривености LTE сигналом становништва Р. Србије на крају 2016. године од преко 78% са трендом веома брзог раста, што је у нивоу покривености DSL приступом Телеком-а Србија.

Све горе наведено указује, **на супрот закључцима анализе**, да је тржиште широкопојасног приступа интернету већ конкурентно и да се креће у правцу даљег повећања конкурентности, да расте учешће конкурентских широкопојасних технологија (кабловски и мобилни приступ) на рачун пада учешћа DSL технологије, па није јасно зашто се регулаторне обавезе уопште намећу или ако се намећу зашто се намећу само једном учеснику на тржишту, чија доминација није доказана, тј. поткрепљена несумњивим подацима и чињеницама.

Новом анализом велепродајне обавезе Телеком-а Србија се проширују и на VDSL технологију. „Телеком Србија“ а.д. је започео 2011. набавку и инсталацију на приступним уређајима широкопојасних плоча које подржавају VDSL2 технологију. Ово је рађено уз децентрализацију и скраћење претплатничке петље (инсталација мањих кабинета близу или на локацији корисника), с обзиром на то да оствариви битски проток на бакарном приступу веома зависи од дужине претплатничке петље. Такво позиционирање приступних уређаја има за последицу знатно веће трошкове изградње мреже у односу на трошкове које би имали применом решења за смештај наведених уређаја на локацији Телеком-а Србија а.д. (Central Office).

У реалним условима, VDSL2 технологија се користи на претплатничким петљама од неколико стотина метара када даје и најбоље протоке (50-80 Mb/s у downstream-у), док на претплатничким петљама преко 1km оствариви проток знатно опада, да би на 1,3 km постао лошији него на ADSL2+ приступу. Из наведених разлога, корисници реално побољшање у односу на ADSL2+ могу да осете само на кратим претплатничким петљама, односно у FTTx топологијама. Наведено је разлог што ни цео инсталирани капацитет дуалних ADSL2+/VDSL2 плоча којих је око 20% не може да се искористи у VDSL2 технологији, већ модалитет коришћења, поред захтева корисника, зависи и од

дужине петље. Омогућавање VDSL2 протока свим корисницима захтевало би велике инвестиције у мрежи Телеком-а Србија за скраћење петље, уз набавку додатних количина VDSL2 плоча, с обзиром на обим њихове тренутне заступљености.

Битан аспект примене VDSL2 технологије је и истовремени проток за више VDSL2 корисника по истом каблу. Ова технологија је изузетно осетљива на интерференцију, па се масовнијом применом смањује оствариви проток за сваког од корисника. Стандардизоване су одређене технологије које умањују утицај те интерференције. Конкретно, применом VDSL vectoring механизма омогућава се потискивање интерференције која потиче од других VDSL корисника у каблу тако да корисник остварује проток као да је сам у том каблу.

Имајући све ово у виду, пружањем VDSL2 технологије у велепродаји доћи ће до бројних проблема :

- Драстично опадање битског протока са повећањем броја корисника;
- Када терминална опрема није под контролом оператора који даје приступ, није могуће контролисати ни механизме за потискивање интерференције;
- Увођење VDSL терминалне опреме других оператора у мрежу довело би до несагледивих утицаја на постојеће кориснике.

Из горе наведених разлога „Телеком Србија“ а.д. својим корисницима пружа ову услугу врло селективно, што је и разлог ниског учешћа ове технологије у укупном броју широкопојасних корисника.

Имајући у виду све наведене околности, закључује се да се ADSL2+ и VDSL2 не могу посматрати као равноправне приступне технологије. Како је „Телеком Србија“ а.д. оператор са значајном тржишном снагом на тржишту широкопојасног приступа у велепродаји само за услуге преко ADSL2+ технологије, сматрамо да се не може применити иста дефиниција за VDSL2 технологију.

Из свих до сада наведених разлога, а пре свега технолошких, „Телеком Србија“ а.д. објективно није у могућности да испуни обавезу пружања VDSL2 услуге у велепродаји.

„Телеком Србија“ а.д. је пре свега опредељен да стратешка орјентација, када говоримо о VDSL технологији у наредном периоду, буде VDSL vectoring, а не VDSL2. С обзиром да је у завршној фази почетак примене VDSL vectoring технологије, одлука о масовној продаји VDSL2 би довела до проблема при реализацији пословних планова Телеком-а Србија за ширење широкопојасног приступа, што би се сасвим сигурно негативно одразило и на развој целог тржишта.

Тек после масовније имплементације и доступности VDSL vectoring технологије може да се отвори питање велепродаје услуге приступа Интернету на већим брзинама.

Са друге стране, одустајањем од примене VDSL vectoring технологије била би угрожена конкурентност на тржишту широкопојасног приступа на брзинама 20-100 Mb/s где су кабловски оператори доминантни.

У анализи се наводи да се „Bitstream приступ односи на ситуацију где оператор власник инфраструктуре инсталира xDSL линк до корисничке опреме крајњег корисника тј. инсталира одговарајућу xDSL опрему и конфигурацију у својој локалној приступној мрежи и онда такав приступ нуди трећој страни (оператору - кориснику) на велепродајном тржишту по стандардној понуди са циљем да тако опремљен приступ интернету нуди на малопродајном тржишту“. Овај опис је неадекватан и потребно је да Агенција измени/допуни дефиницију тако се недвосмислено из ње види да „Телеком Србија“ а.д. као оператор који пружа услугу широкопојасног приступа у велепродаји (оператор власник инфраструктуре) не обезбеђује оператору кориснику, тачније његовом крајњем кориснику xDSL опрему.

Концепт да оператор корисник обезбеђује свом крајњем кориснику одговарајућу xDSL опрему на локацији крајњег корисника, а не оператор власник инфраструктуре, заступљен сада при пружању услуге широкопојасног приступа од стране Телеком-а Србија, а такав концепт је заступљен на свим тржиштима где оператор власник инфраструктуре пружа услугу широкопојасног приступа у велепродаји другим операторима корисницима.

Потребно је ускладити терминологију која се неконзистентно користи у анализи, тј. потребно је дефинисати шта је FTTx (архитектура/топологија, услуга, технологија) и да ли је VDSL део FTTx или не:

- а) На стр. 17 се помињу „доле наведене приступне технологије“ - xDSL са директним прикључком на мрежу и приступ путем оптичких каблова (FTTx). Дато је и тржишно учешће FTTx технологије и VDSL технологије.
- б) Стр. 23 – VDSL технологија – помиње се полагање оптике до сабирне тачке и постављање DSLAM-а, чиме се остварују већи протоци на мањим удаљености
- ц) Стр. 29 - тачка 3.2.1.6: приступ путем оптичких каблова – помињу се 24 оператора који пружају услугу интернета путем оптичких мрежа (20 FTTX/B и 4 FTTC/H).
- д) Стр. 34 – тачка 3.2.2.3 – Помињу се мрежне архитектуре: FTTCab, FTTB, FTTX
- е) Стр. 35 – Код FTTCab, унутар уличног кабинета или друге сабирне тачке, приступни оператор поставља DSLAM и путем VDSL технологије омогућава крајњим корисницима бржи пренос података у односу на пренос путем ADSL технологије.
- ф) Стр. 36 – Међу решења FTTX спада и решење FTTB, код којег се оптички кабл полаже врло близу кориснику, до зграде, одакле се до крајњег корисника користи постојећа бакарна парица.
- г) Стр. 37 – Агенција очекује да ће „Телеком Србија“ а.д. почети са пружањем услуга заснованих на неким од наведених технологија (FTTCab, FTTB и FTTX) у знатно већем обиму.
- х) Стр. 38 – Помиње се конкуренција у виду FTTx, оператори који пружају услугу FTTx.

FTTx је мрежна архитектура односно топологија а није технологија; технологије су GPON, ADSL, VDSL...

FTTx није услуга (тачка х), нити може да се раздвоји xDSL приступ од FTTx приступа (тачка а) јер је једно технологија а друго топологија мреже и јер управо према тачкама б. и е, код VDSL технологије је у оптицају топологија FTTCab, FTTB. Са једне стране се xDSL приступ третира као приступ по бакарним парикама, одвојен од оптичког (тачка а), а у тачки ц) се помињу FTTx оператори (по оптици) где има и оних чији је приступ FTTC/B, као у случају VDSL-а. Затим се у тачки ф) констатује да је и FTTB део FTTX, што није тачно. FTTX је само она топологија тј. архитектура приступа у којем се оптика као медијум полаже до стана (и у стану) корисника. У тачки г) се за FTTx наводи да је технологија, а није.

HFC је такође вид FTTC/B топологије – оптика иде до сабирне тачке, а од те тачке до корисника коаксијални каблови.

На стр. 19. наведено је да је на нивоу ЕУ разматрано питање укључивања оператора кабловске мреже на велепродајно тржиште широкопојасног приступа интернету и да је закључено је да само фиксна телефонска мрежа покрива готово читаву националну територију, што је основни услов за укључивање одређене услуге на посматрано тржиште.

Национална покривеност инфраструктуром бакарних парика не значи и националну покривеност неком од услуга које се пружају преко парике као медијума, јер пружање услуга зависи од квалитета и дужине парике, односно инвестиција у скраћивање претплатничке петље, као и инвестиција у приступну опрему. Питање исплативости улагања Телеком-а Србија у приступну мрежу да би се она оспособила за велике приступне брзине се може поставити на идентичан начин као што РАТЕЛ поставља питање исплативости кабловским операторима да нуде своје капацитете у велепродаји. Да би се омогућила примена VDSL технологије „Телеком Србија“ а.д. мора да уложи значајна средства у:

1. Скраћење бакарне петље - VDSL технологија има предности само на кратким дужинама петље, док је за веће дужине петље боља ADSL технологија.
2. Заммену каблова лошег квалитета – значајан број каблова положен је пре више од 30 година, а њихова замена је временски и економски веома захтевна.

3. Кућне инсталације - бакарне кућне инсталације су у надлежности власника станова и често су лошег квалитета па „Телеком Србија“ а.д. мора или променити инсталацију о свом трошку или додатно скратити петљу.
4. Приступну опрему за VDSL технологију и закуп простора за смештај исте ван централне локације укључујући прикупљање неопходних дозвола.

Неопходно је да PATEЛ изврши анализу и узме у разматрање обим ових инвестиција које „Телеком Србија“ а.д. предузима не у условима монопола, већ у условима присуства значајне конкуренције.

На стр. 20 – се наводи да могућност понуде veleпродајне услуге широкопојасног приступа преко КД мреже без условљавања корисника да прима ТВ сигнал од стране власника мреже не може да се разматра све док корисници користе аналогни ТВ сигнал. Потпуна дигитализација КД мрежа и укидање аналогног сигнала преко КДМ представља основ за стварање тех. могућности за пружање veleпродајне услуге широкопојасног приступа без условљавања крајњег корисника да прима ТВ сигнал, а из разлога што не постоји техничка могућност да се кориснику онемогући пријем аналогног ТВ сигнала уколико је прикључен на мрежу кабловског оператора. Даље се каже да је потпуна дигитализација КД мрежа и укидање аналогног ТВ сигнала преко КД мрежа основ за стварање техничких могућности за пружање veleпродајне услуге широкопојасног приступа.

Укидање аналогног ТВ сигнала корисницима који би користили само услугу приступа Интернету би се могло остварити инсталацијом одговарајућих филтара. Уколико је укидање аналогног ТВ сигнала неопходно да би створили услови за veleпродају онда је јасно да кабловски оператори никада неће имати интерес да се то деси. Онда се поставља питање да ли регулација неке области може да зависи од пословних одлука и/или интереса појединих оператора.

На стр. 29. наводи се да приступ Интернету путем кабловских мрежа представља супститут на малопродајном тржишту у функционалном и ценовном смислу, али уз географска ограничења.

Географска ограничења VDSL технологије су значајно већа него што су то географска ограничења мрежа за приступ кабловских оператора јер географски гледано VDSL технологија је присутна само тамо где је „Телеком Србија“ а.д. инвестирао значајна средства у модернизацију своје мреже за приступ, како уређаја тако и бакарних и оптичких каблова. У руралним подручјима кабловски оператори не инвестирају и због тога они на нивоу Србије, у просеку, имају тржишно учешће које је значајно мање него у срединама где су присутни и због чега се њихова доминација у тим срединама нигде не види у анализама PATEЛ-а, иако је она евидентна и неоспорна.

Дакле, задовољавајући проток преко VDSL технологије може да се понуди ограниченом броју корисника и тај број корисника је значајно мањи од броја корисника којима је расположив приступ мрежама кабловских оператора.

На страни 38. наводи се да у случају хипотетичког повећања цена услуге bitstream приступа на нивоу veleпродаје, ниједан оператор неће моћи да реплицира мрежну инфраструктуру оператора „Телеком Србија“ а.д. у релативно кратком временском периоду, првенствено због високих ненадокнадивих трошкова изградње властите приступне инфраструктуре.

Сматрамо да ово није правилно постављено јер није питање шта би се десило у случају хипотетичког повећања veleпродајне цене већ шта би се десило хипотетичким повећањем малопродајних цена широкопојасног приступа интернету преко DSL Телеком-а Србија и није питање да ли би други оператори могли да реплицирају мрежу него да ли би у случају малог повећања цена DSL приступа интернету (5-10 % у складу са SSNIP тестом) довео до преласка значајнијег броја корисника на услугу која представља супститут DSL приступу интернету (кабловски приступ, мобилни приступ и сл.). Другим речима, треба да се покаже да ли би ово повећање било профитабилно за „Телеком Србија“ а.д.. PATEЛ у својој анализи није спровео SSNIP тест већ је погрешно поставио закључак на начин који оправдава већ унапред донет суд о доминацији Телеком-а Србија.

Имајући у виду све напред речено, јасно је да корисници широкопојасног приступа имају избор и да би свако повећавање цена од стране Телеком-а Србија довело да одлива корисника широкопојасног приступа интернету или на кабловски интернет или на мобилни приступ интернету.

На стр. 43. наводи се да само провлачење оптичких каблова као основе за увођење додатних услуга релативно је лако оствариво коришћењем постојеће канализације, што утиче на смањење укупних трошкова чак и до 50%. Ради се о паушалним проценама без озбиљније анализе трошкова изградње оптичких мрежа алтернативним начинима (ваздушно полагање, микроров и сл.), на основу којих се не могу и не смеју извучити закључци који воде наметању значајних регулаторних обавеза. „Телеком Србија“ а.д. има обавезу изнајмљивања канализације по регулисаним ценама, а са друге стране „Телеком Србија“ а.д. не поседује канализацију чак ни у свим урбаним срединама. Када „Телеком Србија“ а.д. за своје потребе гради канализацију, коју под истим условима могу да граде и остали оператори, она постаје расположива и за све друге заинтересоване операторе, што није случај са инфраструктуром коју граде други оператори.

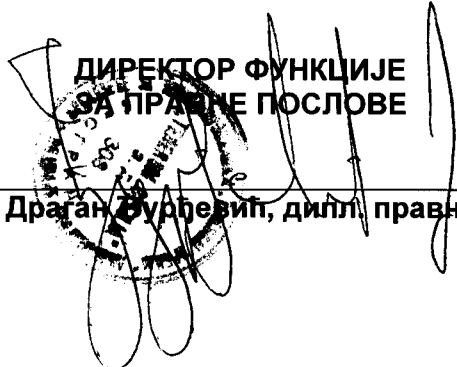
На страни 39. наводи се да мрежа Телеком-а Србија а.д. покрива готово читаву територију Републике Србије и на том подручју овај оператор пружа услуге широкопојасног приступа.

Бакарна мрежа Телеком-а Србије покрива велико подручје Републике Србије али она је, као што је више пута у овом тексту истакнуто, само део инфраструктуре неопходне за реализацију широкопојасног приступа Интернету. Поред бакарне приступне мреже, неопходна су додатна велика улагања у њену модернизацију тј. замену старих каблова који не омогућавају квалитетни широкопојасни приступ, као и скраћивање локалне петље, у приступне DSLAM уређаје, транспортну мрежу ка уређајима IP/MPLS мреже реализовану на оптичкој инфраструктури, као и улагања у саму IP/MPLS мрежу. И поред тих улагања и даље у мрежи постоји значајан број локација где структура односно старост, квалитет и дужина парица у бакарној приступној мрежи Телеком-а Србија не омогућава реализацију широкопојасног приступа Интернету. Зато је реализација широкопојасног приступа интернету преко xDSL могућа на далеко мањем простору него што је то читава територије Републике Србије. Ограничења која се односе на VDSL технологију у погледу географске распрострањености, значајно су већа него што је то случај за кабловским приступ, као што је то више пута наглашено у овом тексту.

Сматрамо да Извештај о анализи тржишта 5 треба допунити прецизним подацима о реалном стању на тржишту широкопојасног приступа, тржишном учешћу оператора и заступљености различитих технологија и на основу тога урадити нову квалитативну анализу како би се извели закључци који одговарају тренутном стању и будућем развоју овог тржишта.

С поштовањем,

**ДИРЕКТОР ФУНКЦИЈЕ
ЗА ПРАВНЕ ПОСЛОВЕ**



Драган Бурџевић, дипл. правник